

**ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
Міністерства внутрішніх справ України**

Орлов Юрій Володимирович

УДК 343.9 (477)

**КРИМІНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ І ЇХ ПРОЕКТІВ:
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

12.00.08. – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання Харківського національного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент
Мартиненко Олег Анатолійович,
начальник Управління моніторингу
дотримання прав людини в діяльності ОВС.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України
Костенко Олександр Миколайович,
завідувач відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою, Інститут
держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
м.Київ;
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник
Кулик Олександр Георгійович,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії кримінологічних
досліджень Державного науково-
дослідного інституту МВС України,
м. Київ.

Захист відбудеться 25 червня 2010 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.732.01 в Державному науково-дослідному інституті МВС України (01011, м. Київ, пров. Кутузова, 4А).

Автореферат розісланий 22 травня 2010 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, доцент

І.М. Шопіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Набуття Україною незалежності ознаменувало нову віху в її розвитку. Трансформаційні процеси, що тривають вже більше вісімнадцяти років, відбуваються майже в усіх сферах соціально-економічного життя держави. Однак, попри незаперечні успіхи у державно-суспільному будівництві суверенної України, існує й низка проблем, одна з яких – недосконалість механізмів запобігання злочинності і недостатність наукового інструментарію вивчення та нейтралізації детермінант злочинності.

Саме ускладнення національного спектра детермінант злочинності ставить перед українським суспільством нові завдання в організації кримінально-превентивної діяльності, які передбачають єдність наукової платформи, політичної волі, ідеології “верховенства права” та конкретної кримінологічної практики. Необхідно зауважити, що на сьогодні конкретні заходи з протидії злочинності здійснюються в основному на рівні правозастосування, тоді як законодавча та інша нормотворча діяльність все ще залишаються недостатньо залученими до цього процесу як форми реалізації кримінологічної практики.

Україна як одна з країн Центрально-Східної Європи, що знаходяться на перехідному етапі, наразі формує якісно нові соціальні пріоритети та вектори політичної діяльності. Ця обставина об’єктивно робить соціально-правові перетворення у правовій системі своєрідним фактором ризику суспільного розвитку, що притаманно для більшості європейських країн пострадянської формації. На думку багатьох учених-правників, зазначені перетворення в Україні характеризуються певною безсистемністю та конфліктністю. Правові помилки, допущені у процесі позитивно-правової нормотворчості, можуть посилити соціальну напруженість у суспільстві, створити можливості для зловживання правом та набути, таким чином, криміногенно небезпечного характеру.

У цій ситуації набуває своєї специфічної значущості наукове супроводження процесу протидії злочинності, що повинно здійснюватись на всіх його рівнях – від проектування норм права до їх реалізації. Ось чому серед найбільш актуальних у вітчизняній кримінології питань постає необхідність з’ясування механізму нормативно-правової детермінації злочинності, вироблення рекомендацій щодо удосконалення процесу підготовки, прийняття та вчасного коригування нормативно-правових актів з урахуванням завдання щодо протидії злочинності. Вирішення зазначених питань вбачається у розробці й впровадженні у процес нормотворчості окремого інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Цей напрямок наукової розробки на рівні самостійного дослідження є принципово новим на теренах нашої держави.

Вищевикладене і обумовлює актуальність обраної теми дисертації.

Теоретичні дослідження різних аспектів правової детермінації злочинності та способів протидії їй провадила низка видатних кримінологів. У радянський період зазначена проблематика різною мірою розроблялась у працях Б. С. Волкова, М. П. Дубиніна, І. І. Карпеця, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової та деяких інших учених. Однак, з огляду на певні ідеологічні особливості наукових досліджень того часу, кримінологічна обґрунтованість системи права сумнівам не піддавалася. Тому правова детермінація злочинності розглядалася в основному лише з позицій недоліків правової свідомості окремих індивідів.

У пострадянській період вивчення проблем нормативно-правової детермінації злочинності та кримінологічної експертизи почалося під дещо інакшим ракурсом і провадилося такими авторами, як М. О. Барановський, С. В. Бородин, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. О. Дятлова, С. В. Задиран, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, А. В. Кирилюк, О. М. Костенко, О. М. Литвак, В. В. Лунєєв, Е. Ф. Побегайло, В. І. Поклад, В. М. Попович, В. І. Шакун, Д. А. Шестаков та ін.

У 1991 році з ініціативи та під керівництвом А. П. Закалюка було розгорнуто дослідження концептуальних та методологічних проблем кримінологічної експертизи. Перша публікація цього вченого стосовно методологічних проблем підвищення якості законотворення в Україні засобами науково-кримінологічної експертизи з'явилась у 1996 р. Цього ж року стало відомо про розробку правових і методологічних засад кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та проекту відповідного закону вченими під керівництвом проф. А. І. Долгової (РФ). У 2001 році вийшла монографія В. М. Поповича “Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки”, одним із завдань якої було дослідження інституту економіко-кримінологічної експертизи як засобу адаптації економіко-правового середовища України до ринкових фінансово-господарських відносин. У 2008 р. під редакцією А. П. Закалюка побачив світ “Курс сучасної кримінології”, у третьому томі якого окрему главу присвячено методології, методиці та організаційно-правовому забезпеченню кримінологічної експертизи. Загалом упродовж 1998–2009 рр. із зазначеної проблематики було опубліковано низку наукових статей, авторами яких були А. П. Закалюк, О. М. Джужа, В. М. Попович, А. В. Кирилюк, М. О. Барановський, С. В. Задиран, В. І. Поклад, Є. В. Богданов, В. О. Дятлова, С. А. Калінін.

Деякі аспекти нормативно-правової детермінації окремих видів злочинів (злочинності) висвітлювались також і у працях

Л. М. Давиденка, О. А. Мартиненка, М. І. Мельника, В. В. Пивоварова та інших.

Однак варто зауважити, що фундаментальних наукових розробок монографічного характеру стосовно науково-методичного забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів у вітчизняній науці дотепер не здійснено.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з п. 5.3 Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 рр., п. 4 Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1767 від 20 грудня 2006 р., п. 1 Плану заходів щодо подолання корупції в Україні “На шляху до доброчесності” та державної антикорупційної політики на період до 2011 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України № 657 від 15 серпня 2007 р.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття змісту та особливостей кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів і вироблення на підставі цього науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо її провадження.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- з'ясувати поняття та завдання експертиз у сфері права;
 - дослідити предмет та риси кримінологічної експертизи як різновиду експертиз;
 - сформулювати поняття кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;
 - дати загальну характеристику методичних та організаційно-правових засад кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;
 - розкрити детермінаційну природу сучасної злочинності в Україні;
 - встановити сутність та механізм нормативно-правової детермінації злочинності;
 - розробити методичні та організаційно-правові основи підготовчого етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;
 - сформулювати перелік питань, які підлягають аналізу, та з'ясувати основні методи їх дослідження на основному (робочому) етапі кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;
 - дослідити методичні та організаційно-правові аспекти формулювання висновків та надання рекомендацій як заключного етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.
- Об'єктом дослідження* є суспільні відносини у сфері запобігання злочинності та нейтралізації її правових детермінант.

Предмет дослідження становить кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів та її науково-методичне забезпечення.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження з огляду на його об'єкт, предмет, мету та завдання стали: на філософському рівні – діалектичні закони і категорії теорії пізнання; на загальнонауковому рівні – основні логіко-гносеологічні принципи і прийоми пізнання соціальних явищ і процесів; на спеціально-кримінологічному рівні – контент-аналіз, метод експертних оцінок, опитування, кореляційний аналіз

Застосування закону діалектичного протиріччя дозволило дослідити особливості механізму нормативно-правової детермінації злочинності (підрозділ 2.3).

Використання принципу історизму дозволило виявити деякі особливості детермінації злочинності, дослідити традиційний та інноваційний аспекти в праві (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1-3.3).

Порівняльно-правовий метод дозволив виявити деякі особливості нормативно-правової детермінації злочинності та проаналізувати законодавство Республіки Білорусь стосовно правової регламентації кримінологічної експертизи (підрозділи 1.4, 2.2, 3.1-3.3).

Застосування теорії систем дало можливість описати механізми нормативно-правової детермінації, а також виробити критерії кримінологічної неефективності норм права (підрозділи 2.3, 3.2).

Метод контент-аналізу використовувався для розгляду проектів нормативно-правових актів, а також висновків юридичних та галузевих експертиз по них, методичних матеріалів, публікацій у пресі (підрозділи 1.4, 3.1, 3.2); метод експертних оцінок – стосовно положень окремих нормативно-правових актів, їх криміногенного потенціалу (підрозділ 3.2).

З метою виявлення у чинних нормативно-правових актах нормативно-правових детермінант злочинності здійснювався кореляційний аналіз; проведено опитування 50 працівників ОВС, 23 працівників прокуратури, 15 адвокатів, 34 працівників органів місцевого самоврядування, 28 приватних підприємців, 12 представників релігійних організацій.

Емпіричну базу дослідження складають дані державної статистики, матеріали Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, 87 висновків правової, гендерно-правової та галузевої експертиз конкретних нормативно-правових актів і їх проектів, 45 прийнятих до розгляду Верховною Радою України законопроектів, результати наукових досліджень кримінологічного, соціологічного, історіографічного спрямування, що були здійснені вітчизняними та зарубіжними вченими, а також засоби масової інформації за 2004-2009 роки.

Правовою основою дослідження є конституційні норми, нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України.

Наукова новизна дослідження. Вперше в Україні на дисертаційному рівні здійснено комплексне дослідження проблем науково-методичного забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Наукова новизна роботи полягає в наступному.

Вперше в Україні:

- на основі аналізу особливостей динамічних та статичних компонентів правової системи та інституційних якостей злочинності досліджено сутність, механізм нормативно-правової детермінації злочинності, розроблено типологію і класифікацію нормативно-правових криміногенних факторів;

- охарактеризовано кримінологічну експертизу як різновид експертиз: з'ясовано її місце у системі експертного знання та виділено відповідні риси кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;

- охарактеризовано кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів як експертизу у галузі права;

- досліджені методичні та організаційно-правові основи підготовчого етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;

- вироблено перелік питань, які підлягають аналізу на основному (робочому) етапі кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;

- досліджені методичні та організаційно-правові аспекти формулювання висновків та надання рекомендацій як заключного етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів;

- розроблено методичні рекомендації щодо проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Удосконалено:

- поняття кримінологічної експертизи як інституту кримінологічної практики;

- поняття кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів;

- систему критеріїв кримінологічної неефективності норм права, в основу якої покладені знання про механізм нормативно-правової детермінації злочинності;

- наукові підходи щодо використання конкретних методів, форм і засобів збирання та аналізу кримінологічно значущої інформації, а також прогнозування при проведенні кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Дістало подальшого розвитку:

- знання щодо предмету, завдань та принципів проведення експертиз у галузі права;
- обґрунтування детермінуючого зв'язку системи права зі злочинністю;
- знання щодо об'єкта, предмета, мети, видів та принципів кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів;
- знання щодо методичних начал кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, а саме: додатково обґрунтована доцільність використання трьохстадійної структури процедури експертно-кримінологічного дослідження з виділенням підготовчого, робочого (основного) та заключного етапів; охарактеризована концептуальна змістовна побудова кожної із зазначених стадій;
- розроблення організаційно-правових засад кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, зокрема: з'ясовані фактичні та юридичні, матеріальні і процесуальні підстави для проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, встановлений перелік її суб'єктів, а також визначені суб'єкти, які мають володіти правом ініціювання експертно-кримінологічного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які містяться у дисертації, можуть бути використані при науковому та методичному забезпеченні впровадження інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів у національну кримінологічну практику та його подальшого функціонування.

Результати дослідження можуть бути використані відповідними суб'єктами законодавчої ініціативи та науковими установами у ході розробки та прийняття Закону "Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів та їх проєктів", відповідного положення про порядок здійснення такої експертизи.

Крім того, матеріали дисертації знайдуть застосування у навчальному процесі в юридичних ВНЗ, факультетах при вивченні курсу "Кримінологія", а також при написанні монографій, підручників, методичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалась за розділами і в цілому на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання Харківського національного університету внутрішніх справ. До Апарату міністра МВС України надіслано рекомендації щодо здійснення кримінологічного прогнозування дії нормативно-правових актів і їх проєктів (Акт впровадження в діяльність Апарату міністра МВС від 02.03.2010 р.)

Результати дослідження оприлюднено на одинадцяти науково-практичних конференціях, зокрема: “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених” (Харків, 24 травня 2008 р.); “Актуальні проблеми кримінального права та кримінології” (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.); “Від громадянського суспільства – до правової держави” (Харків, 2008); “Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні” (Харків, 15 травня 2008 р.); “Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми” (Тернопіль, 30 жовтня 2009 р.) та інших.

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли своє відображення в п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях та одинадцяти тезах доповідей на науково-практичних конференціях, опублікованих у відповідних збірниках.

Структура дисертації побудована відповідно до її мети, завдань та предмета дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг роботи становить 235 сторінок, з них обсяг основного тексту – 188 сторінок, додатка – 10. Список використаних джерел складається з 402 позицій і займає 37 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовується вибір і актуальність теми, визначається зв'язок роботи з науковими та загальнодержавними програмами, мета й завдання дослідження, теоретична і емпірична база, розкривається наукова новизна одержаних результатів, сформульовано основні положення, винесені на захист, наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 “Поняття та характеристика кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів” складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню поняття кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, з'ясуванню її місця в системі експертиз тощо.

У *підрозділі 1.1 “Поняття, завдання та принципи проведення експертизи у галузі права”* проаналізовано деякі особливості становлення експертного методу пізнання в науці та його ознаки. Дисертант доводить, що з огляду на наявність самостійного предмета, мети та завдань практичного застосування фахових правових знань, можливим є виділення певного класу (типу) експертиз у галузі права, окреме місце серед яких посідає кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проєктів. При цьому під предметом експертиз у галузі права запропоновано розуміти систему соціально-юридичних засобів впливу на поведінку суб'єкта та соціально-правові умови, в яких відбувається чи прогнозується зазначений вплив. Метою вказаного типу експертиз є забезпечення адекватності правової форми

реально існуючому соціальному змісту правовідносин. Відповідно до цього, завданнями експертиз у галузі права є: 1) з'ясування дійсного значення юридичних норм, які підпадають під юрисдикцію експертної оцінки; 2) встановлення наявності чи відсутності конфлікту юридичної норми із іншими нормами та інститутами права; 3) з'ясування наявних тенденцій та потреб у реальному соціально-правовому середовищі; 4) з'ясування наявності чи відсутності конфлікту між юридичною формою норми, її соціально-правовим змістом та середовищем її дії; 5) вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення змісту та форми викладу норми права.

Серед принципів експертиз у галузі права дисертантом виділено таке: законність, фаховість, методична забезпеченість, незалежність експерта та його особиста відповідальність, об'єктивність, всебічність та повнота дослідження.

У підрозділі 1.2 *“Характеристика та предмет кримінологічної експертизи як різновиду експертиз”* співвіднесено поняття експертизи з предметом кримінології, з'ясовано поняття й ознаки кримінологічної експертизи та її місце в системі експертного знання.

Метою кримінологічної експертизи є виявлення кримінологічно значущих факторів, виникнення чи негативні зміни яких пов'язані з об'єктом експертизи, а також розроблення рекомендацій щодо їх усунення, запобігання або стимулювання.

Об'єктом кримінологічної експертизи може бути будь-яке соціальне явище, процес, проект, що характеризується наявним чи можливим детермінаційним зв'язком зі злочинністю. Необхідність у проведенні кримінологічної експертизи виникає тоді, коли майбутня кримінологічна ситуація принципово не відтворює її сучасний стан. Така потреба може виникати у зв'язку із запровадженням соціальної інновації (нормативно-правового акта, програми розвитку регіону чи іншого стратегічного документа, інвестиційної програми тощо), яка ускладнює чи може ускладнити детермінаційний комплекс злочинності, посилити дію окремих детермінант, блокує чи може блокувати антикримінальні заходи. З огляду на це під предметом кримінологічної експертизи запропоновано розуміти кримінологічно значущі фактори – процеси та явища, які у своїй динаміці здатні погіршити кримінологічну ситуацію у сфері, пов'язаній з дією об'єкта експертизи.

Проведення кримінологічної експертизи здійснюється на підставі науково обґрунтованої методики та визначається кримінологічною сферою знань, а тому за змістом є кримінологічним дослідженням. Поряд з цим вона характеризується як різновид державних, постійних, поліфункціональних, соціальних експертиз, що має евристичний характер та організується за принципом автогенезу.

Доведено, що кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів є особливим видом кримінологічних експертиз, яка

водночас має мультидисциплінарний характер і відноситься до класу експертиз у галузі права.

Підрозділ 1.3 “Специфіка кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів” присвячений аналізу специфічних рис кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Доведено, що метою кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів варто визнати виявлення та нейтралізацію (мінімізацію) дії нормативно-правових детермінант злочинності. Враховуючи це, запропоновано окреслити такі завдання зазначеної експертизи: 1) з’ясування того, чи вирішує (знімає) нормативно-правовий акт або його проект соціальні суперечності та девіації, котрі є предметом його регулювання; 2) з’ясування того, чи не вносить нормативно-правовий акт або його проект додаткові елементи деструктивного характеру в систему соціальної регуляції, створюючи нові нормативно-правові криміногенні фактори; 3) з’ясування того, чи не створює нормативно-правовий акт або його проект перешкоди для ефективної реалізації кримінологічної політики; 4) підготовка об’єктивних, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення положень нормативно-правових актів.

Залежно від об’єкта дослідження, кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів можна поділити на два види: обов’язкова та факультативна. Об’єктами обов’язкової кримінологічної експертизи запропоновано визнати проекти нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у фінансово-економічній, природоохоронній, освітній сферах, сферах охорони здоров’я, соціального захисту, раціонального природокористування, судочинства, державної служби, місцевого самоврядування, правоохоронної діяльності, кримінальної відповідальності.

До об’єктів факультативної кримінологічної експертизи доцільно віднести проекти нормативно-правових актів у всіх інших сферах суспільних відносин, а також чинні нормативно-правові акти у разі виявлення криміногенно значущих недоліків у їх правовому регулюванні.

Акцентовано увагу на комплексному характері предмету кримінологічної експертизи, який включає в себе широкий спектр соціально-правових явищ і процесів. Весь цей спектр умовно можна згрупувати за трьома напрямками: а) елементи системи права; б) соціальні практики; в) злочинність як особливий вид взаємодії системи права і соціальних практик. Запропоновано зазначені складові предмета експертно-кримінологічного дослідження об’єднати в єдину категорію – кримінологічні фактори правотворчості.

На підставі знань про мету, завдання, об’єкт та предмет кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів дисертантом запропоновано її дефініцію у вузькому та широкому значеннях.

У вузькому розуміння кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів варто визначити як спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проектів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують або можуть блокувати дію антикримінальних заходів (засобів).

У широкому значенні кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів може розумітися як форма кримінологічного контролю, що реалізується у вигляді наукового забезпечення процесу правотворчості і здійснюється в межах кримінологічної політики держави.

У підрозділі 1.4 *“Загальна характеристика методичних та організаційно-правових основ кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів”* акцентовано увагу на організаційно-правовому та методичному аспектах наукового забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

Досліджено стадійну природу означеної експертизи та на підставі аналізу експертологічних наукових джерел і досвіду провадження кримінологічної експертизи в Республіці Білорусь запропоновано тричленну структуру експертно-кримінологічного дослідження з виділенням підготовчого, робочого та заключного етапів.

Підготовчий етап кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів включає в себе комплекс процедур, спрямованих на з'ясування об'єкта і предмета експертизи, визначення складу робочої групи, розробку програми експертного дослідження, визначення джерел інформації, шляхів її збирання, необхідності та обсягів матеріально-технічного забезпечення.

Робочий (основний) етап кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів має складатися зі збирання та аналізу належної інформації та кримінологічного прогнозування соціальної дії нормативно-правового фактора.

Заключний етап має полягати у наданні науково обґрунтованих конкретних висновків стосовно наявності чи відсутності кримінологічно неефективних норм права у нормативно-правовому акті чи його проекті та викладенні відповідних пропозицій щодо їх усунення.

З'ясування та розмежування правових і фактичних, процесуальних і матеріальних підстав проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів уможливило характеристику суб'єктів цієї експертизи, якими названо замовника, виконавця та суб'єкта експертної ініціативи.

Обґрунтовано доцільність визнати замовником кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів виключно органи державної влади, що наділені нормотворчою компетенцією. Разом із цим

розглядається можливість наділення певних суб'єктів правом звертатися до замовника із клопотанням про ініціювання проведення експертизи, що обумовлюється необхідністю подальшого посилення громадського контролю за діяльністю державних органів і врахування в процесі правозастосування.

Виконавцем має виступати науково-дослідна експертна установа, яка акредитована на здійснення експертно-кримінологічної діяльності і містить в своєму складі штатних фахівців у галузі кримінології (експертів).

Розділ 2 “Нормативно-правова детермінація злочинності як центральний елемент експертно-кримінологічного дослідження” складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню нормативно-правових детермінант сучасної злочинності в Україні; з'ясуванню їх типів та видів.

У підрозділі 2.1 *“Злочинність як соціально-правове явище: поняття та принципи взаємодії із соціальними інститутами”* дисертант, досліджуючи різні погляди на природу злочинності, пропонує найбільш прийнятне поняття злочинності як соціально-правового, історично мінливого явища (феномена), яке становить понадсумативну сукупність всіх злочинів, що виняються на певній території за певний проміжок часу. Обґрунтовано, що злочинність є особливою формою прояву конфліктності, суперечності в процесі взаємодії соціальних інститутів. При цьому акцентовано увагу на специфічній ролі системи права в механізмі соціального розвитку. Система права, що відповідає рівню й характеру розвитку суспільних відносин, є інструментом стабілізації і розвитку соціальної системи. Однак, у разі невідповідності, призводить до виникнення системних дефектів, дестабілізує системоутворюючі зв'язки, сприяє появі конфліктів між суб'єктами права. У зв'язку з цим підкреслено, що недоліки взаємодії компонентів системи права з іншими соціальними інститутами можуть призводити до виникнення певної частини злочинності зі значним ступенем імовірності. У свою чергу, наявність злочинності, її видозміни та ускладнення чинять зворотний вплив на інституційні компоненти суспільної взаємодії.

Серед принципів взаємодії злочинності із соціальними інститутами дисертантом виділено таке: а) двосторонній характер взаємодії; б) відсутність жорстких зв'язків між взаємодіючими елементами; в) історична обумовленість характеру та результату взаємодії.

У підрозділі 2.2 *“Детермінаційна природа сучасної злочинності”* на підставі аналізу низки кримінологічних теорій стосовно особливостей детермінації злочинності автор позиціонує методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження з інтегративною теорією злочинності. Остання базується на визнанні існування в суспільстві складно організованого комплексу чинників криміногенного значення, які

поєднують у собі біосоціальні та нормативістсько-соціологічні ґносеологічні засади.

Проаналізовано існуючі в науці класифікації детермінант злочинності. Доведена можливість та необхідність розмежування таких їх різновидів як правові та нормативно-правові детермінанти.

До правових детермінант злочинності належать різного роду криміногенно значимі хиби у всіх складових правової системи: нормативній, організаційній та соціально-культурній. Наголошено, що нормативний компонент має специфічну криміногенно значиму якість – державно-примусовий характер дії, що не властивий ні для решти елементів правової системи, ні для будь-якого іншого соціального явища. З огляду на це доведено, що в структурі правових детермінант злочинності доцільно виділяти підгрупу нормативно-правових факторів.

У *підрозділі 2.3 “Характеристика нормативно-правової детермінації злочинності”* сформульовано авторську дефініцію нормативно-правових детермінант злочинності та на підставі аналізу механізму нормативно-правової детермінації запропоновано їх типологію й класифікацію.

Доведено, що під нормативно-правовими детермінантами злочинності варто розуміти такі положення нормативно-правового акта чи його проекту, які детермінують, здатні детермінувати вчинення злочинів або ж блокують дію антикримінальних заходів, що вживаються суспільством і державою.

Наголошено, що завдяки динаміці, рухливості соціальних підсистем і правової системи утворюються специфічні форми їх взаємодії, в окремих випадках з’являються соціальні конфлікти, детермінується частка злочинності. А отже, можливо виділити динамічний тип нормативно-правової детермінації злочинності.

З’ясовано, що нормативно-правовий акт як компонент правової системи, окрім соціально-динамічних властивостей, володіє іманентними характеристиками, які, прямо не впливаючи на процес соціальної взаємодії, також здатні детермінувати девіантну (в тому числі злочинну) поведінку. До таких характеристик належать юридико-технічна конструкція нормативно-правового акта та окремої норми права, лінгвістичні особливості і логічна стрункість викладення нормативного матеріалу. Недоліки у формальному закріпленні зазначених аспектів нормативно-правового акта (прогалини, колізії, невизначеність категорій, невиправдано широка дискреційність тощо) можуть зумовлювати можливість для зловживання правом, впливати на прийняття рішення про вчинення злочину на користь останнього і слугувати його інструментом. На цій підставі запропоновано виділяти статичний тип нормативно-правової детермінації.

Аналіз наукової літератури з проблем загальної теорії права та чинного законодавства допоміг дисертанту здійснити класифікацію нормативно-правових детермінант злочинності за п'ятьма критеріями.

Розділ 3 “Наукові засади методики проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів” складається з трьох підрозділів. У ньому дисертантом досліджуються найбільш ефективні форми, методи і засоби організації та провадження кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів.

У підрозділі 3.1 *“Методичні та організаційно-правові основи підготовчого етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів”* встановлено, що з урахуванням предметної особливості експертно-кримінологічного дослідження, його підготовчий етап можна звести до наступних операцій: 1) отримання нормативно-правового акта чи його проєкту із супровідними матеріалами; 2) формування експертної групи; 3) з'ясування особливостей предмета експертно-кримінологічного дослідження; 4) формування робочих гіпотез; 5) розроблення програми та плану дослідження.

Здійснений дисертантом аналіз висновків правової та галузевих експертиз деяких законопроєктів в Україні, а також практики організації проведення кримінологічної експертизи в Республіці Білорусь, дозволив встановити мінімально необхідний набір документів, в яких міститься кримінологічно значуща інформація і які змовник має надсилати виконавцю експертно-кримінологічного дослідження. Крім того, деталізовано, яку саме інформацію і з яких документів можливо використати експерту-кримінологу.

Досліджено організаційні та методичні аспекти з'ясування предмета експертизи, формування експертної групи та постановки дослідницьких задач. Розроблено перелік типових робочих гіпотез експертно-кримінологічного дослідження, з'ясовано особливості його програми та плану.

У підрозділі 3.2 *“Питання, що підлягають аналізу на основному етапі проведення експертизи, та основні методи їх дослідження”* розкрито методичні особливості робочого етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів. Зокрема вказано, що в структурі цього етапу доцільно виділяти щонайменше дві стадії: 1) збирання та аналіз кримінологічної інформації; 2) кримінологічне прогнозування.

В основу реалізації першої стадії покладено розроблену дисертантом систему критеріїв кримінологічної неефективності нормативно-правових актів, на встановлення яких має бути зорієнтована робота експерта-кримінолога. Така системи ґрунтується на знаннях щодо динамічного та статичного типу нормативно-правової детермінації злочинності. Відповідно до цього виділяється два види

експертно-кримінологічного дослідження: соціально-динамічне та юридико-догматичне.

Доведено, що при соціально-динамічному експертно-кримінологічному дослідженні в основі збирання та аналізу інформації знаходяться системний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, історико-правовий методи, а також методи правового і кримінологічного моделювання, експертних оцінок, опитування, узагальнення статистичних даних і правозастосовної практики. Ефективним також видається застосування кримінологічного експерименту дії нормативно-правового акта.

В межах юридико-догматичного дослідження доцільно використовувати такі методи: системний, формально-юридичний, структурно-функціональний, метод експертних оцінок, порівняльно-правового аналізу, деякі методи формальної логіки.

З'ясовано, що дослідницькою основою прогнозування при проведенні кримінологічної експертизи виступають знання про тенденції змін у кримінологічній обстановці із врахуванням особливостей суспільних відносин, котрі регулюватимуться (регулюються) об'єктом кримінологічної експертизи. Для прогнозування дії нормативно-правового акта чи його проекту найбільш прийнятним є застосування наступних методів: екстраполяція, експертні оцінки, моделювання, порівняльний аналіз.

У підрозділі 3.3 *“Формування висновків та рекомендацій як заключний етап кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів”* розглянуто два аспекти заключного етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів: документальне оформлення та змістовна характеристика.

На підставі аналізу наукової літератури та практики провадження кримінологічної експертизи в Республіці Білорусь з'ясовано, що результати кримінологічної експертизи мають бути оформлені у вигляді висновку. У структурі висновку доцільно виділяти три частини: вступну, описову (дослідницьку) та заключну (висновки).

Провідною змістовною характеристикою заключного етапу експертно-кримінологічного дослідження є науково обґрунтовані пропозиції щодо усунення виявлених недоліків, які обумовлюють кримінологічну неефективність нормативно-правового акта чи його проекту. Концептуально такі пропозиції мають бути спрямовані на вжиття заходів щодо: 1) усунення невідповідності норм права і реальних суспільних потреб, об'єктивних соціальних умов; 2) усунення нормативно-правового закріплення конфліктогенних приписів; 3) встановлення фінансово-економічної, організаційно-управлінської, наукової, кадрової та іншої забезпеченості практичної реалізації положень нормативно-правового акта чи його проекту; 4) встановлення балансу прав та кореспондуючих обов'язків учасників правовідносин; 5)

підвищення складності вчинення злочину; 6) підвищення ризику викриття при вчиненні злочину; 7) зменшення вигоди від вчинення злочину.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання дослідження науково-методичного забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів, у результаті чого отримані такі найважливіші результати:

1. На підставі аналізу компонентів механізму дії права запропоновано авторську дефініцію експертиз у галузі права, під якими пропонується розуміти клас експертиз, які досліджують соціально-юридичні засоби впливу на поведінку суб'єкта та соціально-правові умови, в яких відбувається чи прогнозується зазначений вплив з метою виявлення детермінаційного зв'язку норми права з юридично обумовленими девіаціями (наявними або потенційними) і сприяння в усуненні цього зв'язку чи запобігання його виникненню шляхом надання науково обґрунтованих рекомендацій.

Завданням експертиз у галузі права є: з'ясування дійсного значення юридичних норм, які підпадають під юрисдикцію експертної оцінки; встановлення наявності чи відсутності конфлікту юридичної норми із іншими нормами та інститутами права; з'ясування наявних тенденцій та потреб у реальному соціально-правовому середовищі; з'ясування наявності чи відсутності конфлікту між юридичною формою норми, її соціально-правовим змістом та середовищем її дії; вироблення науково-обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення змісту та форми викладу норми права.

Доведено, що кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів є одним з різновидів експертиз у галузі права

2. Досліджено предмет і риси кримінологічної експертизи як різновиду експертиз. Встановлено, що під предметом кримінологічної експертизи можливо розуміти кримінологічно значущі фактори – процеси та явища, які здатні погіршити кримінологічну ситуацію у сфері, що пов'язана з дією об'єкта експертизи.

Серед рис кримінологічної експертизи як різновиду експертиз доцільно виділити наступні: а) є різновидом соціальних експертиз; б) носить постійний характер; в) за рівнем організації є державною; г) належить до типу поліфункціональних, евристичних експертиз; д) організується за принципом автогенезу.

3. Сформульовано авторську дефініцію кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів, під якою доцільно визнати спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики

кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проектів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують дію антикримінальних заходів (засобів).

4. Надано загальну характеристику методичним та організаційно-правовим засадам кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів. Серед іншого обґрунтована доцільність та розкритий зміст використання трьохстадійної структури процедури експертно-кримінологічного дослідження. Крім того, з'ясовані підстави зазначеної експертизи, серед яких слід виділяти матеріальні та процесуальні, фактичні та юридичні.

Диференціація об'єктів експертно-кримінологічного дослідження дозволила виділити обов'язкову та факультативну кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів.

5. Розкрита детермінація на природа сучасної злочинності в Україні. Зокрема, з'ясовано, що існування та відтворення в українському суспільстві злочинності спричинено значною кількістю факторів, в тому числі групою правових детермінант. Серед останніх особливе місце займають саме нормативно-правові криміногенні фактори.

6. Встановлено сутність та механізм нормативно-правової детермінації злочинності. Особливість останньої з'ясовується через дослідження взаємодії дії права і злочинності та полягає у наявності двох принципово різних її типів – динамічного та статичного.

7. Розроблені методичні та організаційно-правові основи підготовчого етапу кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів. Зокрема, встановлено, що підготовчий етап охоплює процедури встановлення об'єкта експертизи, предмета дослідження, визначення складу робочої групи, розробки програми експертного дослідження, визначення джерел належної кримінологічної інформації, методів її збирання, розрахунку матеріально-технічної складової.

8. З метою уніфікації процедури експертно-кримінологічного дослідження дисертантом розроблені: а) концептуальний перелік питань, який підлягає встановленню на його робочому етапі; б) систему критеріїв кримінологічної неефективності нормативно-правового акту чи його проекту.

9. Досліджено методичні та організаційно-правові аспекти формування висновків та надання рекомендацій як заключного етапу кримінологічної експертизи. Встановлено, що заключний етап полягає у формуванні науково обґрунтованих висновків стосовно кримінологічної ефективності нормативно-правового акта (проекту) в цілому або ж його

окремих норм, а також пропозицій щодо усунення (мінімізації впливу) тих нормативних положень, які визнані кримінологічно неефективними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів як засіб протидії злочинності / Ю. В. Орлов // Право України. – 2008. – № 2. – С. 101–104.

2. Орлов Ю. В. Поняття нормативно-правових детермінант злочинності та нормативно-правових криміногенних ризиків / Ю. В. Орлов // Наше право. – 2008. – №4. – Ч. 2. – С. 90–94.

3. Орлов Ю. В. Методичне забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів / Ю. В. Орлов // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Юридические науки”. – Т. 21(60). – № 2. – 2008. – С. 323–328.

4. Орлов Ю. В. Методологічні засади кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів / Ю. В. Орлов // Право і безпека. – 2009. – № 1. – С. 60–66.

5. Орлов Ю. В. Об’єкт та предмет кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів / Ю. В. Орлов // Наше право. – 2009. – № 2. – С. 121–124.

6. Орлов Ю. В. Об’єкт кримінологічної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів / Ю. В. Орлов // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 24 травня 2008 р.). – Х. : Вид-во ХНУВС, 2008. – С. 31–33.

7. Орлов Ю. В. Методичні засади проведення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів / Ю. В. Орлов // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези III Міжнародної науково-практичної конференції. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 315–317.

8. Орлов Ю. В. Проблеми ефективності кримінологічної експертизи нормативно-правових актів / Ю. В. Орлов // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., 15 травня 2008 р. / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2008. – С. 281–284.

9. Орлов Ю. В. Методология криминалогической экспертизы нормативно-правовых актов / Ю. В. Орлов // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези II Міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – С. 402–404.

10. Орлов Ю. В. Сутність кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів / Ю. В. Орлов // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 25 травня 2007 р.). – Х. : Вид-во ХНУВС, 2007. – С. 63–66.

11. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів у системі протидії наркозлочинності та наркотизації суспільства / Ю. В. Орлов // Український вісник психоневрології. – Т. 16. – Вип.3 (56), Додаток – Фармацевтичне право та доказова формація в Україні (присвячена пам'яті проф. І. Т. Дешешко) : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 листопада 2008 р.) ; за ред. В. О. Шаповалової та ін. – Х., 2008. – С. 117–118.

12. Орлов Ю. В. Типи нормативно-правової детермінації злочинності / Ю. В. Орлов // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 14 березня 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 28–31.

13. Орлов Ю. В. Загальна характеристика методичних та організаційно-правових основ кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів / Ю. В. Орлов // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2009. – С. 220–222.

14. Орлов Ю. В. Види кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів / Ю. В. Орлов // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 24 квітня 2009 р.). – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 355–357.

15. Орлов Ю. В. Проблеми кримінологічного забезпечення нормотворчого процесу в Україні / Ю. В. Орлов // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : збірник тез доповідей V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (Тернопіль, 30 жовтня 2009 р.). Секція 5–8. – Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2009. – С. 191–194.

16. Орлов Ю. В. Поняття кримінологічної експертизи / Ю. В. Орлов // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України : збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 5-6 листопада 2009 р.). – Кіровоград: КіріОІ ХНУВС, 2009. – С. 71-73.

Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Державний науково-дослідний інститут МВС України. – Київ, 2010.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблеми науково-методичного забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.

У роботі встановлено мету, завдання, об'єкт, предмет кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів, на підставі чого сформульовано авторську її дефініцію. З'ясоване місце кримінологічної експертизи серед інших видів експертиз, а також охарактеризовано її специфіку як засобу протидії злочинності. Досліджено особливості механізму нормативно-правової детермінації злочинності. Встановлено типи і види нормативно-правових детермінант злочинності.

Охарактеризовано науково-методичні засади кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів, сформульовані методичні рекомендації щодо її провадження.

Ключові слова: нормативно-правові детермінанти злочинності, протидія злочинності, кримінологія, експертиза, нормативно-правовий акт, прогнозування, науково-методичні засади.

Орлов Ю. В. Криминалогическая экспертиза нормативно-правовых актов и их проектов: научно-методическое обеспечение. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Государственный научно-исследовательский институт МВД Украины. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена комплексному анализу научно-методического обеспечения криминалогической экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов.

На основании сопоставления предмета криминологии со спецификой экспертного метода исследования выведено понятие криминалогической экспертизы. Проанализировано её место среди иных экспертиз. Доказано, что криминалогической экспертизе как институту криминально-превентивной практики свойственен статус государственной, постоянной, полифункциональной, социальной экспертизы, которая имеет эвристический характер и организовывается по принципу автогенеза.

Установлено, что криминалогическая экспертиза нормативно-правовых актов и их проектов являет собой разновидность криминалогических экспертиз, которая, сохраняя мультидисциплинарный характер, относится к классу экспертиз в сфере права.

Анализ цели, заданий, объекта и предмета криминалогической экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов позволил сформулировать её определение. Это специальное, осуществляемое на основе научно обоснованной методики криминалогическое исследование, направленное на выявление, устранение либо минимизацию влияния таких нормативно-правовых положений, которые детерминируют или же могут детерминировать преступность, блокируют или могут блокировать

действие антикриминальных мер, которые предпринимаются государством и обществом.

Основываясь на анализе факторного комплекса современной преступности в Украине, а также особенностей механизма действия права через статические и динамические компоненты правовой системы, исследованы особенности нормативно-правовой криминогенной детерминации. Проведена типология и классификация нормативно-правовых детерминант преступности.

Определено, что с методической и организационно-правовой точки зрения криминологическая экспертиза нормативно-правовых актов и их проектов производится поэтапно. Подготовительный этап охватывает процедуры по установлению объекта, предмета экспертизы, определению состава рабочей группы, разработке программы экспертного исследования, определению источников криминологической информации, методов и средств её сбора и анализа, расчёту материально-технической составляющей.

Рабочий (основной) этап криминологической экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов состоит из двух стадий: 1) сбор и анализ криминологической информации; 2) криминологическое прогнозирование действия нормативно-правового акта или его проекта. С учётом особенностей нормативно-правовой детерминации преступности предлагается и обосновывается дифференциация двух видов экспертно-криминологических исследований в пределах рабочего этапа: социально-динамического и юридико-догматического.

Обосновывается целесообразность осуществления криминологического прогнозирования в двух направлениях: без учёта действия нормативно-правового фактора и с учётом такового.

Завершающий этап криминологической экспертизы нормативно-правовых актов и их проектов состоит в формировании научно обоснованных выводов относительно криминологической эффективности объекта исследования, а также предложений по устранению (минимизации влияния) тех нормативно-правовых положений, которые признаны криминологически неэффективными.

Установлено, что, будучи органично совмещёнными и взаимообусловленными, указанные этапы представляют собой единый процесс экспертно-криминологического исследования.

Ключевые слова: нормативно-правовые детерминанты преступности, противодействие преступности, криминология, экспертиза, нормативно-правовой акт, прогнозирование, научно-методические начала.

Orlov Y. V. Criminological expertise of normative-law acts and their projects: scientific and methodical provision. – *Manuscript.*

Dissertation for the academic degree of candidate of law, specialization 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penitentiary Law. – State Scientific-Research Institute of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2010.

Dissertation is devoted to comprehensive research of the problem of scientific and methodical provision of criminological expertise of normative-law acts and their projects.

Aim, tasks, object and subject of criminological examination of normative-law acts and their projects are analyzed; on this basis its author's definition is formulated. Place of criminological examination among other types of examinations is discovered; its specificity as the method of crime combating is characterized. Peculiarities of normative-law crime determination mechanism are researched. Types and kinds of normative-law crime determinants are ascertained.

Scientific and methodical bases of criminological expertise of normative-law acts and their projects are researched; methodical recommendations for their application are formulated.

Key words: normative-law crime determinants; crime prevention; criminology; expertise; normative-law acts; prognostication, scientific and methodical bases.

Підписано до друку 07.05.2010 р. Папір офсетний.

Друк RISO. Формат 60x84/16

Умов. друк. арк. 0,9

Наклад 120 прим.

Видавництво

Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.